

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA, *Numismatica*, I, Bibliotheca Archaeologica Iassiensis, XV (ediderunt Victor Spinei et Virgil Mihailescu-Bîrliba), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, 177 pagini și 9 planșe.

Volumul semnat de către d-l dr. Virgil Mihailescu-Bîrliba reprezintă cel de-al cincisprezecelea tom editat în cadrul seriei *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis*. Inițiată în anul 1987 de către Vasile Chirica, cu sprijinul specialiștilor arheologi din Iași, această colecție editorială s-a remarcat, de-a lungul timpului, prin consistența științifică a lucrărilor publicate și prin ritmicitatea constantă a apariției lor.

Lucrarea de față este structurată în trei capitole, fiecare dintre ele fiind meticolos sistematizat în numeroase subcapitole. Conținutul propriu-zis al cărții este precedat de un *Cuvânt înainte* (p. 15–18), o listă de *Abrevieri bibliografice generale* (p. 19–23), una de *Abrevieri speciale* (p. 25–26) și un *Glosar* (p. 27–50). Acesta din urmă conține 244 de termeni, ordonați alfabetic, ce acoperă o paletă cronologică foarte generoasă, de la schimburile premonetare, până la utilizarea monedei euro. De asemenea, diapazonul tematic abordat este unul extrem de vast. Cei mai numeroși sunt termenii din domeniul numismaticii (în special nominaluri, diverse aspecte iconografice, metrologice, metodologice) dar și din arealul altor discipline conexe (istorie monetară, economie, mitologie etc.). Majoritatea nominalurilor sunt însoțite de un scurt istoric, care punctează momentele importante ale evoluției lor.

Primul capitol (*Știința numismaticii*, p. 51–92) constituie un amplu și documentat excurs asupra rolului și locului numismaticii în ansamblul cunoștințelor omenești. Autorul pledează pentru recunoașterea caracterului științific al acestei discipline, probat de existența unui domeniu și a unor metode proprii, a unor legi de cercetare, concepte, noțiuni, terminologie, cărți și reviste. În general, numismatica întrebuițează metode și legi aparținând atât științelor sociale, cât și celor naturale; însă, cu timpul, ea și-a dezvoltat un instrumentar propriu de cercetare, constând în metode și legi originale. Astfel că, în stadiul actual al evoluției, acest domeniu autonom al cercetării științifice operează cu un bagaj teoretic generos de concepte specifice, precum: caracteroscopie, legături de ștanțe, structuri monetare, rată de pierdere, legea lui Gresham, legea lui Nanteuil etc.

Autorul își încheie expunerea, avansând o definiție a numismaticii: „numismatica este știința istorică care studiază, sub toate aspectele și prin toate mijloacele disponibile, instrumentele bănești (monetare, premonetare, paramonetare și postmonetare), ca și pe cele înrudite cu ele (în formă și conținut)” (p. 92). La prima vedere, definiția reprodușă mai sus apare destul de concisă, însă trebuie remarcat că fiecare aspect al acestei aserțiuni a fost, pe larg, dezbătut și argumentat pe parcursul întregului capitol al lucrării. Cu toate acestea, autorul admite, cu onestitate, că definiția pe care o propune „va putea fi examinată, emendată sau completată”.

Cel de-al doilea capitol (*Scurt istoric al numismaticii*, p. 93–132) jalonează, cronologic, principalele momente din evoluția acestei discipline. Încă din antichitate, monedele erau strânse aleatoriu, alături de alte obiecte de valoare, în cadrul unor colecții eterogene (este cazul tezaurelor templelor, precum cele din Ephes sau Persepolis). Primele colecții specializate au fost cabinetele princiare, din perioada Renașterii, pe care se vor fundamenta, ulterior, marile cabinete numismatice ale lumii. Necesitatea de a ordona, omogeniza și cataloga aceste colecții a impus sistematizarea cunoștințelor despre documentele monetare. Translația de la faza experimentală la cea teoretică a numismaticii a fost marcată de activitatea unor specialiști pasionați: A. J.-H. Eckhel a fundamentat clasificarea științifică a monedelor, iar lui Th. Mommsen îi revine meritul de a fi relevat valoarea acestora ca izvor istoric. Pornind de la aceste premise, numismatica își va confirma valențele științifice prin preluarea și, ulterior, dezvoltarea unor metodologii specifice. Treptat, se va iniția publicarea sistematică a materialului monetar, sub forma unor cataloage cât mai complete, pentru emisiuni aparținând unor diverse perioade (*The Roman Imperial Coinage*, *Sylloge Nummorum Graecorum*, *Corpus Nummorum Italicorum* etc.). Se consideră că apariția primelor reviste de numismatică (*Revue Numismatique* și *Numismatic Chronicle* – 1836) ar reprezenta actul de naștere a noii științe. De altfel, existența unor publicații proprii (de interes general sau special) susține caracterul științific al numismaticii.

Partea finală a acestui capitol trece în revistă variate aspecte de actualitate ale acestei discipline. Sunt aduse în discuție, cu precauție justificată, subiecte delicate, precum afacerile cu obiecte de natură numismatică; comercializarea acestora se poate realiza într-un cadru organizat, dar și prin afaceri ocazionale, pe piața spontană. Aprecierea valorii unei monede se face, în general, pe baza a două criterii importante: gradul de raritate și starea de conservare a piesei. În acest sens, poate fi utilă inserarea, în paginile lucrării, a unui tabel conținând ierarhiile gradelor de conservare, înregistrate în diferite cataloage de specialitate (în limba română, franceză, engleză, germană și italiană). Viitorul numismaticii presupune, în opinia autorului, rafinarea și îmbogățirea instrumentarului metodologic, prin apelul la metodele precise ale științelor naturale, dar și extinderea și eficientizarea proiectelor de cercetare complexe, în cadrul unor echipe internaționale.

Ultimul capitol al lucrării (*Banii și moneda*, p. 133–177) readuce în discuție, dintr-o perspectivă exhaustivă și cu o bibliografie actualizată, un subiect incitant, căruia i s-a acordat foarte puțină de atenție în literatura de specialitate de la noi: apariția monedei. Discursul cercetătorului ieșean asupra acestui subiect pare a se axa pe două coordonate: relevarea conotațiilor unor concepte, aparent

echivoce (precum *dar, troc, marfă, bani, forme bănești premonetare*) și analiza pârgăurilor mentale, economice, sociale, politice și religioase care au condiționat etapele acestui proces îndelungat. Autorul împărtășește opinia potrivit căreia banii își au originea în instituția darului. Apariția trocului și începutul comerțului au presupus pierderea conotațiilor simbolice, rituale ale „transferului de cadouri” în favoarea caracterului economic. Era nevoie de adoptarea unui echivalent general, ca etalon de măsură a valorilor. De-a lungul istoriei, această funcție a fost îndeplinită de felurite bunuri: turte/calupuri de sare, cochilii de scoici (neolitic), perle de sticlă, piei, cereale, diverse obiecte metalice din bronz – topoare, săbii, inele, brățări (epoca bronzului), vârfuri de săgeți din bronz sau aramă (epoca fierului). Dar în cele mai multe cazuri, metalele prețioase se vor erija în rolul de marfă generală, ele îndeplinind toate cerințele necesare banilor: măsură a valorii, mijloc de circulație, mijloc de plată, mijloc de tezurizare. Toate aceste forme bănești premonetare îndeplinesc funcțiile banilor, dar precedă apariția monedei.

Primele monede au fost fabricate din electrum, în mediul greco-lidian din Asia Mică (Ephes, Milet, Sardis), în cursul secolelor VII–VI î.Hr. Principalele teorii referitoare la geneza acestui proces s-au limitat, după cum remarcă autorul, la stabilirea momentului, ariei și condițiilor apariției monedelor, în defavoarea cercetării fenomenului în continuitatea desfășurării sale. Este readusă în discuție teza mai veche a lui B. Laum, care consideră apariția monedei strâns legată de mediul religios, fiind determinată de cerințele cultului (formele bănești premonetare și monetare ar reprezenta o formă simbolică de ofrandă). Investigațiile arheologice mai vechi, dar și cele recente (vezi săpăturile lui A. Bammer de la Artemisionul din Ephes) probează baterea primelor monede în incinte sacre și locuri de cult. Templele și sanctuarele antice (din Orientul Apropiat, până în lumea celtică) erau adevărate instituții polifuncționale care desfășurau operații complexe, având o proeminentă latură economică. Se poate afirma că inițierea procesului monetar a fost apanajul elitelor preotești, care posedau cunoștințele, posibilitățile și interesele economice și politice necesare.

Din aceeași perspectivă, autorul încearcă să explice fenomenele similare din zona nord-dunăreană. Vârfurile de săgeți de bronz și aramă, descoperite în zona orașelor Apollonia, Histria și Olbia ar fi avut, inițial, o valoare magico-religioasă, servind necesităților de cult apollinic.

De asemenea, baterea monedelor geto-dacice ar putea fi corelată, în opinia cercetătorului ieșean, cu centrele religioase ale acestei civilizații. Un argument important adus în sprijinul acestei ipoteze îl poate reprezenta analogia cu descoperirile din lumea celtică, unde sunt consemnate ateliere monetare chiar în sanctuare sau în preajma acestora. Cercetările arheologice din arealul Daciei preromane au permis identificarea a două astfel de ateliere care ar putea fi în legătură cu edificii religioase locale: unul la Ziridava, unde s-a descoperit o ștanță pentru monedele de tip Toc-Chereluș și celălalt la Barboși, de unde provine un artefact asemănător, pentru emisiuni de tip Dumbrăveni sau Inotești-Răcoasa.

Sintetizând, se poate afirma că apariția monedei s-ar fi petrecut în strânsă legătură cu mediile religioase ale Antichității; într-o fază ulterioară, pârgăurile acestui proces vor fi însușite de legiutor, iar fenomenul va deveni unul de amploare în sfera economicului. Nu trebuie omis faptul că tehnica de batere a monedelor este foarte complexă, necesitând un bagaj important de cunoștințe tehnice. Astfel că „moneda nu ar fi putut apărea înainte de perioada când este semnalată prima oară” și ea reprezintă „forma perfectă la care au ajuns banii în acel moment al evoluției lor”.

Cartea de față reprezintă una dintre puținele lucrări de sinteză din literatura numismatică din România. Particularitatea acestei scrieri constă în abordarea, într-o manieră detaliată și riguroasă, a unor subiecte generale, precum definirea rolului și locului numismaticii, istoricul acestei discipline, originea banilor și a monedei. Astfel de teme au beneficiat de o deosebită atenție din partea unor reputați specialiști din străinătate, dar autorul își propune reluarea discuțiilor, de cele mai multe ori dintr-o perspectivă originală, susținută de o vastă experiență personală în domeniul numismaticii și de o documentare exhaustivă și actualizată.

Prin conținutul ei, prin analiza pertinentă și temeinic argumentată, prin stilul clar și concis, această lucrare se adresează atât specialiștilor cât și tuturor pasionaților de acest fascinant domeniu. Utilitatea apariției unei astfel de scrieri a fost justificată, într-o manieră destul de realistă, de însuși autorul ei: „în opinia mea, istoriografia românească are nevoie de o astfel de carte”. Subscriu întru totul acestei judecăți și urez profesorului Virgil Mihailescu-Bîrliba puterea de muncă necesară continuării acestui proiect, prin apariția celui de-al doilea volum.

LUCIAN MUNTEANU